

Broedvogels van de Kaapse Bossen in 2011

Kaapse Bosse

Welkom in Nationaal Park Utrechtse van zonsopgang tot zonsondergang

- Wandelen op wegen en paden
- Fietsen en met paardrijden op daartoe aangegeven plaatsen
- Hond aan de lijn tenzij anderszins aangegeven

Voor andere actualiteiten en voor meer informatie van de toezichters is het belangrijk te kijken anders is een andere toezichting in verband met de veiligheid.

Aantal: 051.101

www.natuur.nl www.natuurmonumenten.nl

André van Kleunen

SOVON-inventarisatierapport 2011/27
Dit rapport is samengesteld in opdracht van
Vereniging Natuurmonumenten

Broedvogels van de Kaapse Bossen in 2011

A. van Kleunen

SOVON-inventarisatierapport 2010/27
Dit rapport is opgesteld in opdracht van
Natuurmonumenten

Colofon

Wijze van citeren: van Kleunen A. 2011. Broedvogels van de Kaapse Bossen in 2011. SOVON-inventarisatierapport 2011/27, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Lay out: Peter Eekelder

Foto's: André van Kleunen & Harvey van Diek (Zwarte Specht omslag)

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

© 2011 SOVON Vogelonderzoek Nederland

ISSN 1382-6247

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Inventarisatiegebied	6
3. Werkwijze	9
3.1. Inventarisatiemethode	9
3.2. Weer	9
4. Resultaten	11
4.1. Soorten en aantallen	11
4.2. Soortbesprekingen	11
4.3. Ontwikkelingen in de broedvogelbevolking	15
4.4. Vogels en terrein(beheer)	16
5. Evaluatie en conclusies	19
Literatuur	20
Bijlagen	
Bijlage 1. Bezoekdata en –tijden	
Bijlage 2. Ecologische groepen en Rode lijstsoorten	
Bijlage 3. Soortkaarten territoria	
Bijlage 4. Vergelijking broedvogelaantallen 2011 met inventarisaties 2005 en 1995	

1. Inleiding

In het voorjaar en zomer van 2011 is het natuurgebied De Kaapse Bossen (426 ha), in beheer bij en eigendom van Natuurmonumenten, ten behoeve van een interne kwaliteitscontrole geïnventariseerd op broedvogels. De inventarisatie werd uitgevoerd door SOVON Vogelonderzoek Nederland (SOVON) en betrof een basiskartering van alle soorten broedvogels. In dit rapport worden de resultaten van deze inventarisatie besproken.

Dankwoord

Michel Reukers (Natuurmonumenten) zorgde voor achtergrondinformatie, kaartmateriaal en een betredingsvergunning. Wim Bomhof (vrijwilliger) leverde aanvullende broedvogelwaarnemingen.

De conceptversie van dit rapport werd becommentarieerd door Michel Reukers, Udo Hassefras (Natuurmonumenten) en Roy Slaterus (SOVON). De verspreidingskaarten voor dit rapport werden gemaakt door Dries Oomen en de lay-out werd gedaan door Peter Eekelder.

2. Inventarisatiegebied

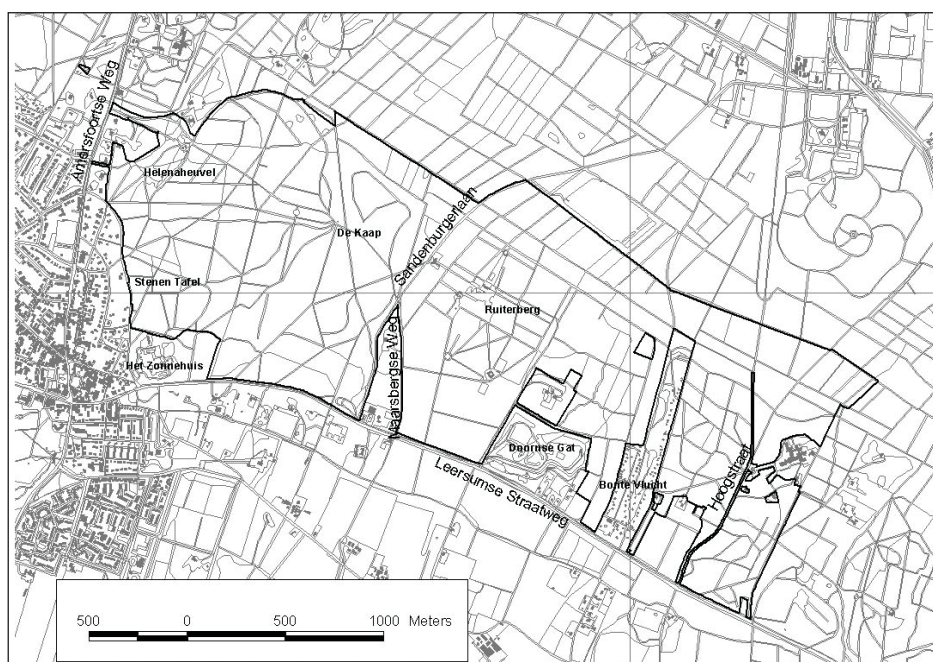
De Kaapse Bossen is gelegen op de Utrechtse Heuvelrug ten noordoosten van Doorn. Het huidige eigendom wordt aan de westzijde begrensd door de bebouwing van Doorn en de Amersfoortse Weg (N227) Doorn-Maarn, behoudens een klein perceel beukenbos ten oosten van deze weg aan de Drift te Doorn. Aan de zuidzijde wordt het onderzoeksgebied begrensd door de Leersumse Straatweg (N225) Doorn-Leersum. Verder zuidelijk gaat in Sandenburg het bos van de Utrechtse Heuvelrug geleidelijk over in halfopen landschap van de Langbroekerwetering. Aan de oostzijde grenst het gebied aan Boswachterij Leersum. Ook aan de noordzijde zet het bosgebied zich voort met van west naar oost het Zonnehuis, Huis te Maarn en Landgoed Maarsbergen.

Het onderzoeksgebied bestaat overwegend uit bos. Op het midden in het gebied gelegen landgoed de Rutterberg staat enige verspreide bebouwing, waaronder het beheerskantoor van Natuurmonumenten. In het oostelijk deel van het onderzoeksgebied, de Hoogstraat ligt het Asielzoekerscentrum Leersum en staan enkele woningen. In het westelijk deel ligt het theehuis Helenaheuvel met een parkeerplaats. Deze vormt een belangrijk toegangspunt voor bezoekers aan de Kaapse Bossen. Daarnaast zijn er parkeerplaatsen aan de N225 Doorn-Leersum bij de Sandenburgerlaan, bij het deels door het onderzoeksgebied ingesloten dagrecreatieterrein het Doorns Gat, bij de Camping/Bungalowpark Bonte Vlucht en bij de Hoogstraat. De Kaapse Bossen wordt door twee noord-zuid lopende verharde wegen

doorsneden: de Sandenburgerlaan en de Hoogstraat. Deze wegen zijn deels afgesloten voor autoverkeer. Ze zijn vanwege de voor Nederlandse begrippen grote hoogteverschillen populair bij wielrenners. In 2009 is begonnen met de aanleg van een oost-west lopend recreatie fietspad over de zuidelijke Heuvelrug: het Let Stigterpad. Dit vormt min of meer de noordgrens van het onderzoeksgebied oost van de Maarsbergse weg. Ten westen hiervan is dit fietspad nog niet doorgetrokken. De Kaapse Bossen is een aantrekkelijk wandelgebied met een vrij dicht padennet. Er zijn een aantal gemarkeerde wandelroutes uitgezet. Trekpleister is de 67 m hoge uitkijktoren De Kaap.

Het terrein ligt grotendeels op arme zandgronden op de zuidhelling van de Utrechtse Heuvelrug en is sterk geaccidenteerd (c 10 m – 55,7 m hoogte). Het onderzoeksgebied wordt gedomineerd door bos in een vakkenstructuur met aan hoofdboomsoorten veel naaldhout, maar ook oude beukenvakken en eikenhakhout (tabel 2.1, figuur 2.2). In 65% van de oppervlakte bos is bijmenging van een tweede hoofdboomsoort. Veel dennenvakken in de boomfase hebben bovendien een struik/tweede boomlaag van o.a. berk en Amerikaanse vogelkers. De boomfase domineert in het gebied. Een kleine aandeel van het bos verkeert in eerdere ontwikkelingsstadia: de dichte fase (o.a. eikenhakhout) of stakenfase.

Twee gebieden zijn aangewezen als bosreservaat/rustgebied: ten noorden van de Kaap en tussen het Zonnehuis en de Kaap. Het gebied wordt doorsneden

Figuur 2.1. Begrenzing en toponiemen Kaapse Bossen.

Foto 2.1. Theehuis Helenaheuveld.

Foto 2.2. Beheerskantoor Natuurmonumenten op landgoed de Ruitenberg.

Foto 2.3. en 2.4. Uitkijktoren De Kaap en uitzicht vanaf de toren.

door oude beukenlanen. Het landgoed de Ruitenberg kent een meer parkachtige structuur met lanen met Rhododendrons. In het gebied liggen enkele open terreintjes (<5 ha). Aan het theehuis Helenaheuveld grenst een drukbezocht heideterreintje. Op landgoed de Ruitenberg liggen twee schraalgraslandterreintjes en voorts een grote tuin (rijksmonument) bij het landhuis. Verder liggen er verspreid enige zeer kleine open terreintjes in het bos. In de winter van 2010/11 zijn enkele uitgebreid.

Het streefbeeld voor de Kaapse Bossen op lange termijn (minimaal 70 jaar) is nagenoeg natuurlijk bos. Dat wil zeggen een bos met van nature hier thuishorende boomsoorten, struiken en kruiden. Er komen open plekken voor, dood hout en bomen van verschillende leeftijden komen door elkaar heen voor met bijbehorende fauna. Ingrepen bestaan uit het maken van open plekken. Bepaalde landschapselementen zoals een deel van de open terreinen, lanen en tuin Landgoed de Ruitenberg zullen wel actief in stand worden gehouden. Daarnaast worden voorzieningen voor bezoekers: wandelen en paardrijden in stand gehouden.

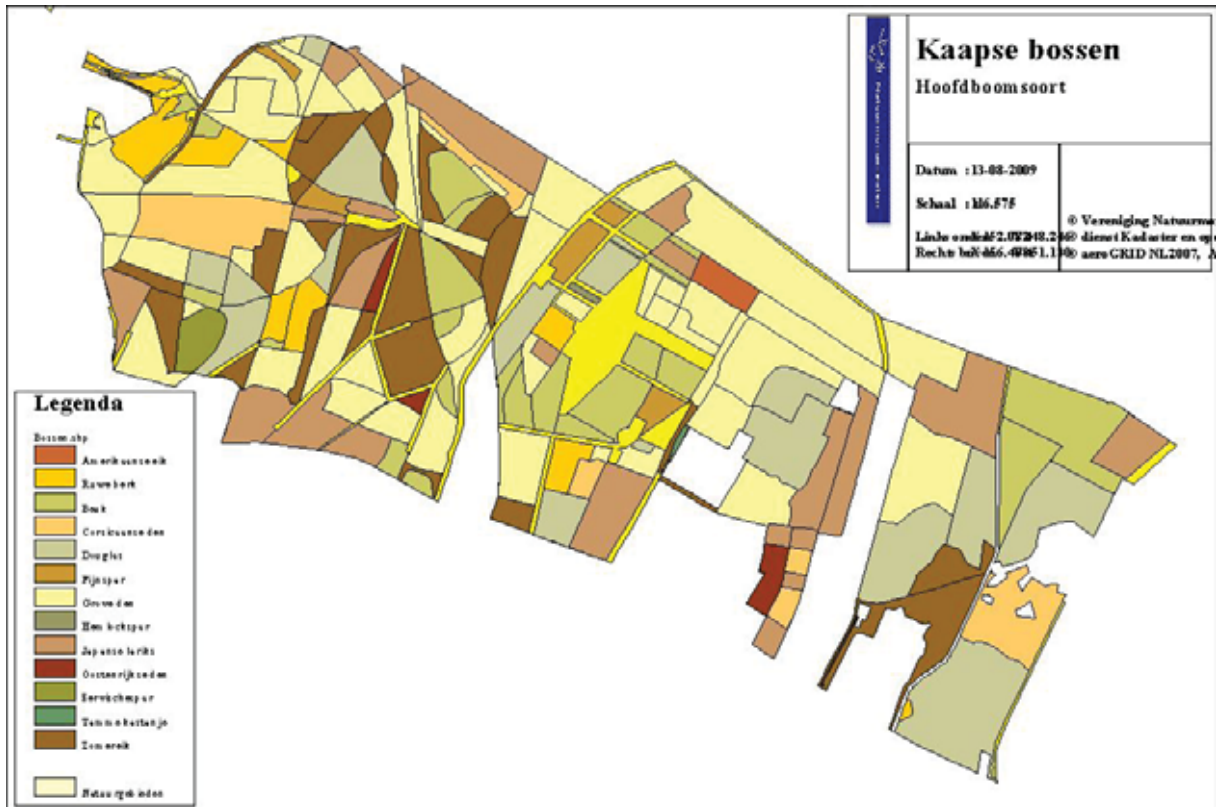
Bronnen

Natuurmonumenten 1998. Natuurvisie Kaapse

Bossen. Rapportnummer 93-98. Natuurmonumenten 2009. Kwaliteitstoets Utrechtse Heuvelrug 2009.

Tabel 2.1. Oppervlaktes van hoofdboomsoorten in de Kaapse Bossen.

Hoofdboomsoort	opp (ha)
Amerikaanse eik	2,3
Beuk	42,8
Corsicaanse den	21,8
Douglas	64,2
Fijnspar	6,3
Grove den	129,0
Hemlock spar	0,7
Japanse lariks	56,4
Oostenrijkse den	3,6
Ruwe berk	15,9
Servische spar	2,9
Tamme kastanje	0,2
Zomereik	46,9
overig (niet bos)	30,4
Totaal	423,5

Figuur 2.2. Hoofdboomsoorten in de Kaapse Bossen op basis van kartering 2009 (bron: Natuurmonumenten).

Foto 2.4 (linksboven). Recent uitgebreide open plek in het bos.

Foto 2.5 (linksonder). Parkachtige omgeving op landgoed de Ruitenberg.

Foto 2.6. (midden) Oud beukenbos, bosreservaat ten noorden van de Kaap.

Foto 2.7. (rechts) Gesnoeid eikenhakhout, afgerasterd om reeënvraat te voorkomen.

3. Werkwijze

Doelstelling van de broedvogelkartering was een gebiedsdekkend overzicht van de talrijkheid en ligging van de territoria van alle aanwezige broedvogels.

3.1. Inventarisatiemethode

De inventarisatie werd uitgevoerd volgens het principe van de uitgebreide territoriumkartering. Deze methode houdt in dat een reeks gebiedsdekkende, over het broedseizoen verspreide inventarisatieronden wordt uitgevoerd. Territorium- en nestindicerende waarnemingen van broedvogels worden nauwkeurig genoteerd op veldkaarten. Het totaal van al deze waarnemingen resulteert uiteindelijk in de samenstelling van individuele soortkaarten, die worden geïnterpreteerd conform de landelijk geldende kwaliteitscriteria van SOVON (van Dijk & Boele 2011).

In de periode maart-juni 2011 werden vijf integrale ochtendbezoeken gebracht (bijlage 1). Deze begonnen rondom zonsopgang en eindigden meestal c 4 uur daarna. Het inventarisatiegebied werd hiervoor ingedeeld in vier deelgebieden (bijlage 1). Tijdens één ochtendbezoek werd één deelgebied onderzocht. Aanvullend voor nachtactieve vogels werden in maart/april voorafgaand aan de meeste ochtendbezoeken nachtbezoeken gebracht. Een tweede ronde nachtbezoeken werd gebracht in juni in de late avond. In juli werd voorts nog een globaal gebiedsbezoek gebracht gericht op roofvogels. Verder werd in juli-half augustus drie keer gepost op de uitkijktoren voor roofvogels, met name Wespandief. Aanvullende losse waarnemingen werden verricht door de auteur van dit rapport en Wim Bomhof. De onderzoeksinspanning op basis van de systematische bezoeken bedroeg ruim 100 uur. Omgerekend is dit een onderzoeksinspanning van 14,1 minuten per hectare.

3.2. Weer

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2011 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 3.1 zijn enkele variabelen samengevat.

De maand **maart** kan kort worden samengevat als uitzonderlijk droog, zeer zonnig en met normale

temperaturen. De gemiddelde landelijke temperatuur kwam exact overeen met het langjarig gemiddelde van 5,9 ° C. Er waren echter behoorlijke regionale verschillen. In het noorden van het land was maart aan de koude kant, terwijl in het zuiden maart juist zacht was. Het weer was overwegend rustig, met weinig neerslag en veel zon. Tijdens de vaak heldere nachten kwam het regelmatig tot vorst wat normaal is voor deze tijd van het jaar. Gemiddeld over het land was maart met 13,9 mm neerslag een uitzonderlijk droge maand, tegen een langjarig gemiddelde van 67,6 mm. In het noordwesten van het land was de droogte het grootst. Op een aantal plaatsen viel daar slechts 5 mm neerslag. De meeste neerslag viel in het zuiden en midden van het land. Het grootste deel van deze neerslagsom viel op 18 maart. Maart was een zeer zonnige maand, met gemiddeld over het land ruim 185 zonuren, tegen 125 normaal. In Zeeland werd de zon het meest gezien, in het noorden scheen de zon het minst. Met het hoge aantal zonuren eindigde maart op de vierde plaats in de rij van zonnigste maanden sinds 1901. Op de eerste plaats in deze lijst staat maart 2003 met 199 zonuren.

In **april** lag de gemiddelde landelijke temperatuur met 12,6 ° C beduidend hoger dan het langjarig gemiddelde van 8,9 ° C. Het is de hoogste waarde sinds 1706 en een evenaring van het record in april 2007. Op 2 april werd in De Bilt met 23,2 ° C de eerste warme dag van het jaar genoteerd. Het totale aantal warme dagen (een dag met een maximumtemperatuur van 20,0 ° C of hoger) in april kwam uit op 13. Op 21 april werd met 25,0 ° C nipt de eerste zomerse dag (een dag met een maximumtemperatuur van 25,0 ° C of hoger) van het seizoen geregistreerd. Op 22, 23 en 24 april werd het in De Bilt ruim 26 graden, waarmee vier zomerse dagen op rij werden geregistreerd. April mag dus beschreven worden als uitzonderlijk zacht. Ook kwam in De Bilt geen enkele vorstdag voor terwijl april normaal ca. vier vorstdagen telt. April was ook een zeer droge maand, met gemiddeld over het land 11 mm neerslag tegen 44 mm normaal. De meeste neerslag viel in het oosten van het land en in Limburg. April was een zeer zonnige maand met gemiddeld over het land 262 zonuren, tegen 178 normaal. Langs de kusten was de zon het meest te zien, op een aantal plaatsen 285 uren. Op de minst zonnige plaats, Maastricht, scheen de zon nog altijd 233 uren. April was een uitzonderlijke zachte, zeer zonnige en zeer droge maand.

Mei was een vrij warme maand met een gemiddelde landelijke temperatuur van 13,9 ° C tegen normaal 12,8 ° C. In totaal werden in De Bilt twaalf warme

dagen genoteerd, tegen 10 normaal. Op drie dagen werd het zomers warm wat normaal is voor de maand mei. Op 30 mei werd het in het zuidoosten van het land zelfs tropisch warm (een maximumtemperatuur 30,0 °C of hoger). De landelijk hoogste temperatuur werd gemeten in Arcen, namelijk 31,4 °C. Aan het begin van de maand koelde het tijdens de nachten fors af. In het noordoosten van het land kwam het op uitgebreide schaal nog op drie dagen tot lichte vorst. Mei was een zonnige maand met gemiddeld over het land 266 zonuren tegen 213 uren normaal. De minst zonnige plaatsen bevonden zich in het midden en oosten van het land. Gemiddeld over het land is in mei 25 mm neerslag gevallen, tegen een langjarig gemiddelde van 61 mm. Langs de westkust en in het zuidoosten van het land viel op een aantal plaatsen minder dan 10 mm. Het natst was mei in het noordoosten van het land met 40 tot ruim 60 mm regen. Aangezien ook maart en april zeer droge maanden waren met zonnig weer (en daardoor grote verdamping) werd voor de tijd van het jaar een record hoog potentieel neerslagtekort geregistreerd.

In **juni** lag de gemiddelde landelijke temperatuur op 16,0 °C, tegen een langjarig gemiddelde van 15,4 °C. De eerste dagen van de maand vormden een voorzetting van het zonnige en warme weer dat zo kenmerkend was voor de maanden maart t/m mei. Vanaf 5 juni werd het weer wisselvallig, met op vrijwel elke dag wel regen en een temperatuur die normaal was voor de tijd van het jaar. Vanaf de 26e werd kortdurend zeer warme lucht aangevoerd. De dagen 27 en 28 juni verliepen in een groot deel van het land tropisch. Eén tropische dag is normaal voor de maand juni. Op de 28e werd de hitte alweer uit ons land verdreven na actieve onweersbuien die in de avond over het land trokken. Hierbij viel op bepaalde plekken uitzonderlijk veel regen en werden hoge windsnelheden bereikt. Na de 28e lag de temperatuur opnieuw rond het langjarig gemiddelde.

Juni was een natte maand met gemiddeld over het land 96 mm, neerslag tegen 68 mm normaal. Door het vaak buiige karakter van de neerslag waren de maandsommen neerslag bijzonder grillig over het land verdeeld. In de droogste gebieden werd 50 tot 80 mm regen gemeten terwijl de natste plaatsen 120 tot 130 mm neerslag registreerden. In de Betuwe werd de meeste neerslag gemeten. Landelijk scheen de zon gemiddeld 219 uren tegen 201 uren normaal. De zon was het meest te zien in het Waddengebied. In het oosten en zuidoosten van het land scheen de zon het minst, Maastricht kwam niet verder dan 188 zonuren.

Juli was een zeer natte maand met weinig zon en lage temperaturen. Gemiddeld over het land viel 128 mm neerslag terwijl het langjarig gemiddelde 78 mm is. Daarmee eindigde juli 2011 op de 6e plaats in de rij van natste julimaanden sinds 1901 (op de eerste plaats staat juli 2007). Vooral het midden en westen van Nederland had te maken met veel regen, terwijl in het oosten en zuiden het droger bleef. De omgeving van Hoek van Holland was het natst met 214 mm neerslag, de regio Maastricht het droogst met 31 mm. Door de vele regen nam het landelijke neerslagtekort drastisch af tot minder dan 100 mm, een normale waarde voor juli. De maand juli was ook koel met een gemiddelde temperatuur van 15,8 °C, bijna twee graden onder het langjarig gemiddelde van 17,7 °C. Er zijn deze maand minder warme, zomers en tropische dagen geteld (maximumtemperatuur minstens resp. 20,0 25,0 en 30,0 °C). In het midden en westen van het land zijn alleen enkele warme dagen geregistreerd, in het zuiden en oosten zijn 3 zomerse dagen geteld. De landelijk hoogste temperatuur, 28,3 °C, werd gemeten op 12 juli in Arcen. Landelijk gemiddeld scheen de zon 158 uren tegen 212 uren normaal waarmee de maand juli ook een wat somber karakter had.

Tabel 3.1. Enkele weersvariabelen (Nederlands gemiddelde) in de periode maart-juli 2011, op basis van gegevens van het KNMI. De afkorting Ref staat voor de referentiewaarden (langjarig gemiddelde 1981 - 2010).

	Gem. temp °C	Ref	Neerslag in mm	Ref	Zonneschijn in %	Ref	Wind (m/s)	Ref
Maart	5,9	5,9	13,9	67,6	50	34	4,1	5,4
April	12,6	8,9	11,1	43,9	63	43	4,1	4,6
Mei	13,9	12,8	24,5	60,9	55	44	4,7	4,4
Juni	16,0	15,4	96,2	68,4	43	40	4,6	4,2
Juli	15,8	17,7	127,7	78,3	31	42	4,3	4,2

4. Resultaten

In paragraaf 4.1 wordt een overzicht gegeven van de in 2011 vastgestelde soorten broedvogels in de Kaapse Bossen en de aantallen territoria en dichtheden. In paragraaf 4.2 wordt het voorkomen van een selectie van soorten nader toegelicht. In paragraaf 4.3 worden de in 2011 vastgestelde broedvogelaantallen vergeleken met die van eerdere broedvogelkarteringen. Ten slotte wordt in paragraaf 4.4 ingegaan op de relatie tussen het voorkomen van broedvogels en terrein(beheer), aan de hand van het voorkomen en dichtheden van ecologische broedvogelgroepen.

4.1. Soorten en aantallen

In de Kaapse Bossen werden in 2011 in totaal 2213 territoria verdeeld over 47 soorten broedvogels vastgesteld (tabel 4.1). Hieronder bevonden zich drie soorten van de Rode Lijst (van Beusekom *et al.* 2005): Groene Specht (4 territoria), Matkop (6 terr.) en Grauwe Vliegenvanger (21 terr.). De talrijkste soort was Vink met 293 territoria, gevolgd door Roodborst (246 terr.) en Koolmees (162 terr.).

4.2. Soortbesprekingen

In deze paragraaf worden gegevens vermeld die aanvullende informatie verschaffen over de territoria, habitatkeuze en de betekenis van het gebied voor de broedvogels. Ook een aantal opvallend afwezige soorten wordt besproken. Bij een aantal (vooral talrijke) soorten is weinig aanvullende informatie op de verspreidingskaarten (bijlage 3) te melden. Deze soorten zijn daarom niet in deze soortbespreking opgenomen.

HAVIK, 2 territoria

Één paar Haviken broedt al enige jaren in een Douglas ten oosten van het Doornse Gat. In 2011 werd één vliegvlug jong vastgesteld. Een ander nest, ook in een Douglas op de Ruiterberg was dit jaar bezet door Buizerd. Nabij het Zonnehuis, Doorn was een territoriale “kekkerende” vogel aanwezig. In enkele Douglasvakken daar lagen veel prooiresten, voornamelijk van duiven. Er was nabij deze plek een niet-actief nest bij het Zonnehuis net buiten de Kaapse Bossen.

Tabel 4.1. Overzicht van vastgestelde soorten broedvogels en aantallen territoria en dichtheden in de Kaapse Bossen in 2011.

Soortnaam	aantal territoria	n/100 ha	Soortnaam	aantal territoria	n/100 ha
Havik	2	0,5	Fluiter	13	3,1
Sperwer	3	0,7	Tjiftjaf	110	26,0
Buizerd	1	0,2	Fitis	51	12,0
Houtsnip	2	0,5	Goudhaan	103	24,3
Holenduif	18	4,3	Vuurgoudhaan	15	3,5
Houtduif	35	8,3	Grauwe Vliegenvanger	21	5,0
Bosuil	17	4,0	Bonte Vliegenvanger	15	3,5
Groene Specht	4	0,9	Staartmees	18	4,3
Zwarte Specht	4	0,9	Glanskop	39	9,2
Grote Bonte Specht	70	16,5	Matkop	6	1,4
Kleine Bonte Specht	5	1,2	Kuifmees	29	6,8
Boomleeuwerik	1	0,2	Zwarte Mees	54	12,8
Boompieper	23	5,4	Pimpelmees	144	34,0
Witte Kwikstaart	1	0,2	Koolmees	162	38,3
Winterkoning	140	33,1	Boomklever	54	12,8
Heggenmus	23	5,4	Boomkruiper	96	22,7
Roodborst	246	58,1	Gaai	18	4,3
Gekraagde Roodstaart	4	0,9	Zwarte Kraai	3	0,7
Roodborsttapuit	1	0,2	Vink	293	69,2
Merel	141	33,3	Groenling	4	0,9
Zanglijster	31	7,3	Kruisbek	2	0,5
Grote Lijster	7	1,7	Goudvink	19	4,5
Tuinfluiter	2	0,5	Appelvink	35	8,3
Zwartkop	128	30,2			

Foto 4.1 en 4.2. Nestbosje Sperwer en nabije plukplaats.

SPERWER, 3 territoria

Alle drie de territoria betroffen nestvondsten in dichte naaldbosjes. In alle gevallen vloog minimaal één jong uit, van het nest nabij Helenaheuvel minimaal twee.

BUIZERD, 1 territorium

Deze soort was in 2011 schaars in de Kaapse Bossen. Er werd een mislukte broedpoging vastgesteld op de Ruitenberg. Voor het overige was het beeld tamelijk onduidelijk. Vogels waren niet of nauwelijks territoriaal. Er waren niet-territoriale individuen/paren aanwezig op de Hoogstraat, bij het bosreservaat ten oosten van de Kaap en nabij de Rijksstraatweg ter hoogte van de Sandenburgerlaan en Maarsbergse Weg. Mogelijk was de voedselbeschikbaarheid net als in 2010 klein en was er sprake van een wintereffect.

WESPENDEEF, 0 territoria

Er waren geen aanwijzingen voor een broedgeval in de Kaapse Bossen in 2011. Wel werd waargenomen dat een broedpaar, dat waarschijnlijk een nest had ten noordwesten van de Kaapse Bossen, nabij de uitkijktoren ging foerageren. Een vrouwtje Wespendif groef in augustus in een douglasvak een wespennest uit (foto 4.3). Ook op de Hoogstraat werd in augustus een foeragerende vogel waargenomen in een vak met Japanse lariksen.

HOUTSNIP, 2 territoria

Deze soort is opvallend schaars op de Utrechtse Heuvelrug. In de Kaapse Bossen werd in 2010 één territorium vastgesteld aan de noordzijde van de Hoogstraat en één op de Ruitenberg. Door de baltsvluchten, die over een groot gebied plaatsvinden is het exacte aantal territoria en de ligging ervan lastig vast te stellen. Het aanbod van het voorkeursbiotoop van de Houtsnip, bossen met humeuze bodems en veel randzones is klein in de Kaapse Bossen.

HOLENDUIF, 18 territoria

Voor nestgelegenheid is de Holenduif in de Kaapse

Foto 4.3. Door Wespendif uitgegraven wespennest in de Kaapse Bossen.

Bossen volledig gebonden aan oude beukenvakken of lanen, met grote gaten, ontstaan door inrotting of hakwerk van Zwarte Spechten. Vooral het bosreservaat ten noordoosten van de uitkijktoren is een goede locatie voor de Holenduif in de Kaapse Bossen (5 territoria). Eenmaal werd predatie van een Holenduif bij de nestholte door vermoedelijk Boommarter vastgesteld.

BOSUIL, 17 territoria

Met vier paar per 100 ha bereikte de Bosuil een hoge dichtheid in de Kaapse Bossen in 2011. Net als veel andere hollenbroeders werden de meeste territoria vastgesteld in de westelijke helft van het onderzoeksgebied. De soort werd aangetroffen in gaten/scheuren in beuken en grote rottingsgaten in berken.

Foto 4.4. Bosuil, Kaapse Bossen 2011.

RANSUIL, 0 territoria

Opvallend is het ontbreken van deze soort in de Kaapse Bossen in 2011. Hoewel territoriale vogels vrij lastig zijn te inventariseren, zijn succesvolle broedparen doorgaans makkelijk te lokaliseren op basis van de ver reikende bedelroep van jongen. De Ransuil staat op de Rode lijst. Als één van de mogelijke oorzaken voor de achteruitgang in bosgebieden wordt schaarste aan nesten en concurrentie om aanwezige nesten met roofvogels genoemd en predatie door Havik.

KERKUIL, 0 territoria

In de werkschuur bij het beheerskantoor van Natuurmonumenten op de Ruiterberg hangt een Kerkuilenkast die af en toe door een Kerkuil werd gebruikt in 2011, maar er was geen sprake van een actief broedpaar. De laatste jaren broedt een paar Kerkuilen net buiten het onderzoeksgebied nabij het Doornse Gat.

GROENE SPECHT, 4 territoria

Groene Spechten werden opvallend weinig waargenomen in het voorjaar van 2011. Uit de waarnemingen van roepende vogels konden vier territoria worden afgeleid. Hierbij moet opgemerkt worden dat de territoria van deze soort groot zijn en dat de stip slechts een beeld geeft van waar de soort is waargenomen. In voorgaande jaren werd gebroed in een oud beukenvak langs de Hoogstraat. Hier werd de soort in 2011 niet waargenomen. Deze soort staat op de Rode lijst vanwege een jarenlange afname op de zandgronden, maar heeft zich in Laag-Nederland uitgebreid. Precieze oorzaken voor de afname op de zandgronden zijn niet bekend. Mogelijk is er iets aan de hand met de beschikbaarheid van het stapelvoedsel: mieren. Minder kaalkappen ten gevolge van veranderend bosbeheer zou negatief voor de soort kunnen hebben uitgedrukt. Jaar-tot-jaarfluctuaties kunnen het gevolg zijn van weersomstandigheden; de soort is gevoelig voor streng winterweer.

ZWARTE SPECHT, 4 territoria

Deze soort heeft al enige jaren broedlocaties in een beukenvak op de Helenaheuvel en langs de Hoogstraat. Het nest op de Helenaheuvel was in 2011 bezet door een paartje Boomklevers. Bij de Hoogstraat werd in het vroege voorjaar wel balts waargenomen en was het lokale paar regelmatig actief. Er was echter geen sprake van een succesvol broedgeval. Alleen in het bosreservaat werd in mei een Zwarte Specht waargenomen die uit een gat in een afstervende beuk kwam. Hier werden evenmin jongen vastgesteld. Ten slotte was er in april-mei een paar actief ten noorden van de Ruiterberg. Hier zijn echter geen geschikte nestbomen.

GROTE BONTE SPECHT, 70 territoria

De Grote Bonte Specht bereikte in de Kaapse Bossen met 70 territoria een zeer hoge dichtheid voor dit type bos. De verspreidingskaart (bijlage 3) laat vooral veel territoria zien in het westelijke deel van de Kaapse Bossen. Eind mei werden 24 nesten met bedelende jongen gedetecteerd, verdeeld over zes soorten boomsoorten. De grootste aantallen nesten werden gevonden in berk. Vooral aftakelende en dode berken vormen een belangrijke nestplaats voor deze soorten en sommige andere holenbroeders

Tabel 4.3. Overzicht van gevonden bezette nestholten met jongen van Grote Bonte Specht.

Boomsort	levend	dood	subtotaal
Amerikaanse eik	2		2
Berk	5	4	9
Beuk	4	2	6
Douglas	4		4
Grove den	1		1
Tamme kastanje	1		1
Totaal	17	6	23

KLEINE BONTE SPECHT, 5 territoria

Deze vrij kritische bossoort was relatief schaars met de territoria verspreid over het onderzoeksgebied, in loofhout (beuk, berk en eik). De soort ontbrak in gemengde opstanden, die mogelijk te klein aandeel dood/aftakelend loofhout hebben voor deze soort.

BOOMLEEUWERIK, 1 territorium

Alleen op het heideterrein van de Ruiterberg werd een territorium van deze soort vastgesteld. Voor deze soort is verder geen geschikt habitat aanwezig, grote kapvlaktes of jonge plantages ontbreken en het geschikt ogende heideterreintje bij de Helenaheuvel wordt vermoedelijk te druk bezocht door mensen.

BOOMPIEPER, 23 territoria

Dit is een soort van overgangen van bos naar open terrein, van zeer jong bos en open (dennen)bos. Dit maakt dat de soort wat wijder verbreid voorkomt in

de Kaapse Bossen dan soorten als Boomleeuwerik en Roodborsttapuit. Niettemin zijn de dichtheden (5,4 paar per 100 ha) vrij laag en ontbreekt de soort uit delen van het onderzoeksgebied, met name de Hoogstraat.

GEKRAAGDE ROODSTAART, 4 territoria

Deze soort lijkt op de Heuvelrug terug te zijn afgenomen in bosrijke delen. Relatief hoge dichtheden worden tegenwoordig bereikt in gebieden met veel en goed ontwikkelde randzones, zoals het nabije Leersumse Veld. In de Kaapse Bossen ontbreekt dit habitat veelal. Één territorium bevond zich in open gekapt dennenbos, de andere in of bij beukenvakken. In het bosreservaat werd gebroed in een dode beuk.

ROOBBORSTTAPUIT, 1 territorium

Alleen in maart was een mannetje Roodborsttapuit aanwezig op de Ruiterberg op het schraalgraslandterrein. Er was dus geen sprake van een broedpoging. Qua habitat zou deze soort op het heideterreintje bij Helenaheuvel worden verwacht. Het ontbreken daar van deze soort en sommige andere soorten van dit habitat houdt mogelijk verband met het grote aantal bezoekers aan dat terrein.

TUINFLUITER, 2 territoria

Deze soort heeft een voorkeur voor (loof)struweel. Dichtheden in opgaand bos, zoals aanwezig is in de Kaapse Bossen zijn doorgaans laag. In 2010 werden slechts twee territoria vastgesteld, op de Ruiterberg: één territorium in een randzone met braamstruweel en één in jonge dennenaanplant.

FLUITER, 13 territoria

De Fluiters is een soort die grote aantalsfluctuaties laat zien in Nederland. 2011 was in delen van Nederland een goed jaar voor deze soort, zo ook in de Kaapse Bossen. De meeste territoria bevonden zich in dichte jonge beukenvakken of de dichtere randzones van oudere beukenvakken.

VUURGOLDHAAN, 15 territoria

Alle territoria van deze soort werden vastgesteld in (middel)oude sparrenopstanden, met een cluster van vier territoria in een kavel Douglassparren ten noorden van het Zonnehuis.

GRAUWE VLIEGENVANGER, 21 territoria

Deze Rode lijstsoort kende in 2011 een verspreid voorkomen met een nadruk op de twee westelijk gelegen telgebieden. Territoria werden vastgesteld in verschillende oudere bostypen, zowel loofhout als dennenopstanden. Landelijk is de soort ook in bos afgenomen ondanks dat de Nederlandse bossen op het oog geschikter zijn geworden. Wellicht speelt de situatie in de Afrikaanse overwinteringsgebieden

een rol bij de afname (van Beusekom *et al.* 2005).

BONTE VLIEGENVANGER, 15 territoria

Deze soort werd in 2011 vooral vastgesteld tegen de villabebouwing van Doorn aan, in de bosreservaten en het zuidelijke deel van de Hoogstraat, vaak bij bebouwing. In het centrale deel ontbrak de soort volledig. Opvallend is dat net buiten het onderzoeksgebied in de bebouwing van Doorn en vooral op camping/bungalowpark Bonte Vlucht op een relatief kleine oppervlakte maar liefst tien territoria waren gevestigd. Deze gebieden zijn rijk aan nestkastjes. Hier waren in april al volop zingende mannetjes aanwezig, terwijl de soort zich in de Kaapse Bossen zelf vooral vanaf mei vestigde. In de Kaapse Bossen ontbreken nestkastjes grotendeels en is de soort aangewezen op natuurlijke holtes in bomen. De soort zou daarom gebaat zijn bij een overvloedig aanbod van dergelijke bomen, zoals aftakelende berken.

GLANSKOP, 39 territoria

Vergeleken met de meeste bossen op de Utrechtse Heuvelrug herbergde de Kaapse Bossen in 2010 een hoge dichtheid van deze soort (9,2 paar per 100 ha). Territoria werden vastgesteld verspreid over het onderzoeksgebied met uitzondering van de Ruiterberg waar de soort opvallend afwezig was. Hoewel de Glanskop een voorkeur heeft voor loofbos met veel natuurlijke holten, werden vrij veel territoria vastgesteld in vakken met een naaldboomsoort als hoofdboomsoort (59%). Het voorkomen van de Glanskop in deze bosvakken zou verklaard kunnen worden door de toegenomen bijmenging met loofbomen en de beukenlanen die sommige naaldboutvakken begrenzen.

MATKOP, 6 territoria

Het aantal van zes territoria is gezien de oppervlakte van het onderzoeksgebied zeer laag te noemen. Vier territoria hiervan lagen relatief dichtbij elkaar in het westelijke deel van het onderzoeksgebied. Territoria werden vooral vastgesteld in gevarieerd naaldbout opstanden, vooral Grove den. Deze soort is sterk afgenomen in Nederland en staat inmiddels op de Rode lijst. De indruk is dat een afname ook geldt voor de Kaapse Bossen en nabij gelegen bossen op de Heuvelrug. Precieze oorzaken hiervoor zijn onduidelijk. Behalve aan beheer wordt ook gedacht aan interacties (competitie, predatie) met andere soorten vogels.

KUIFMEEES, 29 territoria

De dichtheid van deze soort in de Kaapse Bossen (6,8 paar/ 100 ha) lijkt voor de bossen op de Utrechtse Heuvelrug vrij laag. Mogelijk is, net als landelijk het geval is, de soort afgenomen (SOVON 2011). Voor deze typische naaldboutbewoner is omvorming van naaldbout bossen naar bossen met

een groter aandeel inheems loofhout nadelig.

ZWARTE MEES, 54 territoria

Deze typische naaldhoutbewoner komt doorgaans in hogere dichtheden voor dan de Kuifmees. De Zwarte Mees was in 2011 bijna twee keer zo talrijk als de Kuifmees in de Kaapse Bossen. Hoewel de soort een voorkeur heeft voor sparren werden ook territoria vastgesteld in oudere Grove dennenbossen.

BOOMKLEVER, 54 territoria

Deze soort was in 2011 talrijk in de Kaapse Bossen en laat zoals bekend een voorkeur zien voor vakken of lanen met zwaar loofhout, meestal beuk, waar onder andere oude gaten van Zwarte Specht na de ingang verkleind te hebben werden gebruikt. Daarnaast werd ook broeden in Grove den in een oud nestgat van Grote Bonte Specht waargenomen.

GOUDVINK, 19 territoria

Er was in 2011 een opvallende nadruk in de verspreiding op het westelijk deel van het onderzoeksgebied. De Goudvink is vooral aan naaldhout gebonden. Zo lagen territoria dicht op elkaar in de relatief jonge dichte sparrenopstanden ten noordoosten van de Helenaheuvel. Opvallend en niet meteen verklaarbaar is het spaarzame voorkomen op de Hoogstraat en de Ruiterberg.

KRUISBEK, 2 territoria

2011 was voor de Kruisbek geen piekjaar in Nederland. In de Kaapse Bossen werden in april

op twee locaties in oude douglasvakken op de Hoogstraat zingende Kruisbekken waargenomen.

APPELVINK, 35 territoria

Deze soort was in 2011 talrijk in de Kaapse Bossen net als in het aangrenzend groene bebouwing van Doorn. De soort lijkt in het onderzoeksgebied naar het oosten toe minder talrijk te worden. Waarnemingen werden gedaan in allerlei (middel) oude bosopstanden, zowel in loof- als naaldhout.

RAAF, 0 territoria

Net ten noorden van het onderzoeksgebied is al enige jaren een paar Raven aanwezig. Gedurende het gehele broedseizoen van 2011 werden frequent pendelende vogels gezien boven de Kaapse Bossen. Het dagrecreatieterrein het Doornse Gat (afval) vormt een favoriete foerageerlocatie.

4.3. Ontwikkelingen in de broedvogelbevolking

De Hoogstraat

In 2005 is de Hoogstraat (telgebied 4, bijlage 1) geïnventariseerd op een selectie van broedvogels, toen als onderdeel van Boswachterij Leersum (van Kleunen 2005). Een vergelijking met de aantallen vastgesteld in 2011 laat geen grote veranderingen in de broedvogelbevolking zien (tabel 4.2). Van de onderzochte soorten zijn Houtsnip (1 terr.) en Groene Specht (2 terr.) verschenen en Buizerd (2

Tabel 4.2. Vergelijking van de broedvogelaantallen in de Hoogstraat tussen 2005 en 2011. ng = niet geteld.

Soortnaam	2005	2011	Soortnaam	2005	2011
Sperwer	1	1	Fitis	ng	14
Buizerd	2	0	Goudhaan	ng	27
Houtsnip	0	1	Vuurgoudhaan	5	6
Holenduif	2	3	Grauwe Vliegenvanger	5	5
Houtduif	ng	11	Bonte Vliegenvanger	5	5
Turkse Tortel	1	0	Staartmees	ng	4
Bosuil	4	2	Glanskop	7	8
Groene Specht	0	2	Matkop	1	1
Zwarte Specht	1	1	Kuifmees	ng	8
Grote Bonte Specht	10	14	Zwarte Mees	ng	11
Kleine Bonte Specht	1	2	Pimpelmees	ng	34
Boompieper	2	0	Koolmees	ng	36
Winterkoning	ng	33	Boomklever	14	10
Heggenmus	3	10	Boomkruiper	13	19
Roodborst	ng	60	Gaai	ng	5
Merel	ng	33	Zwarte Kraai	ng	1
Zanglijster	ng	9	Vink	ng	76
Grote Lijster	2	1	Groenling	2	0
Zwartkop	ng	41	Kruisbek	1	2
Fluiter	0	2	Goudvink	1	3
Tjiftjaf	ng	34	Appelvink	5	6

terr.), Turkse Tortel (1 terr.), Boompieper (2 terr.) en Groenling (2 terr.) verdwenen. Van de Buizerd werden in 2011 wel waarnemingen gedaan, maar het ging om niet-territoriale vogels. Het bos is geleidelijk verouderd, wat vooral zichtbaar is in de jongere opstanden (Boompieper is verdwenen). Veroudering is niet eenduidig zichtbaar in de ontwikkelingen bij holenbroeders.

Kaapse Bossen ten westen van de Hoogstraat

In 1995 en 2005 zijn de Kaapse Bossen geïnventariseerd op een selectie van broedvogels (van den Bijtel 1996, 2006). De eigendomsgrenzen van het toentertijd onderzochte gebied wijken sterk af van die in 2011, maar er is overlap met het in 2011 geïnventariseerde deel van de Kaapse Bossen ten westen van de Hoogstraat (bijlage 4).

Verschenen broedvogelsoorten ten opzichte van 2005 zijn: Houtsnip, Boomleeuwerik en Roodborsttapuit. Verdwenen ten opzichte van dat jaar zijn: Torenvalk, Ransuil, Spreeuw, Putter, Sijs, Kneu en Kruisbek. Eerder al tussen 1995 en 2005 waren Zomertortel, Grasmus, Wielewaal, Raaf, Barmsijs, Geelgors en Rietgors verdwenen. Er is in deze soortenlijsten geen duidelijk patroon qua habitatkeuze van de soorten zichtbaar, dat deze verandering kan verklaren. Wat een deel van de verdwenen soorten wel gemeen heeft is dat ze op de Rode lijst staan (Ransuil, Kneu, Zomertortel en Wielewaal) en dus op landelijke schaalniveau een sterke achteruitgang hebben laten zien. De laatste drie genoemde soorten zijn tegenwoordig zeer zeldzaam op de Heuvelrug en in omliggende gebieden.

Naast het eerder besproken verdwijnen van de Ransuil (paragraaf 4.2) is het verdwijnen van de Spreeuw opmerkelijk. Mogelijk past dit ook in een gebiedsoverstijgend proces. De soort is landelijk afgenomen. Mogelijk zijn bosgebieden, met relatief grote afstand tot foerageergronden (graslanden), zoals de Kaapse Bossen als eerste verlaten.

De vergelijking van de aantallen vastgesteld in 2011 met die in 2005 (en 1995) laat voor veel soorten opvallend kleinere aantallen zien (bijlage 4). Hoewel een aantal soorten werkelijk afgenomen kan zijn is het aannemelijk dat een deel van de verschillen het gevolg is van een verschil in inventarisatiemethodiek en/of verschil van interpretatie van waarnemingen in het veld. Het beeld van bijlage 1 contrasteert sterk met de vergelijking van de aantallen op de Hoogstraat en landelijke aantalsontwikkelingen van bosvogels (SOVON 2011). Er zijn geen grote veranderingen geweest in het gebied die zulke grote aantalsveranderingen kunnen verklaren.

4.4. Vogels en terrein(beheer)

Veel vogelsoorten hebben een gedeeltelijke

niche-overlap. Deze niche overlap kan liggen in voorkeurhabitat in een deel van het jaar, nestelplaats, of voedselkeuze in een deel van het jaar. Aan de hand van deze overlap zijn groepen broedvogels geformeerd (Sierdsema 1995). Binnen een groep is aan elke soort een mate van veeleisendheid toegekend (1= weinig kritisch, 2= vrij kritisch en 3= kritisch), die sterk is gecorreleerd met de dichtheid per habitat in Nederland aan het eind van de vorige eeuw. In verschillende groepen (lees habitats) kan aan dezelfde soort dus een andere mate van veeleisendheid zijn toegekend.

Hieronder wordt per groep de verspreiding besproken van ecologische groepen die horen bij in de Kaapse Bossen voorkomende bostypen. De verspreiding en talrijkheid van vertegenwoordigers van deze groepen geeft een indruk van de huidige geschiktheid van de Kaapse Bossen voor deze groepen.

Voorts is het voorkomen in beeld gebracht van soorten van de Rode Lijst, waarin vogelsoorten zijn opgenomen op basis van lange termijn trend (afnemend) of talrijkheid (zeldzaam).

In bijlage 2 zijn de verspreidingskaarten van de ecologische groepen en overzichten van bijbehorende soorten opgenomen.

BOSRANDSTRUWEELVOGELS – bosranden, open plekken in het bos

Deze groep omvat soorten van bosranden en boomgroepen met struwelen en kende in 2011 een verspreid voorkomen in de Kaapse Bossen, met uitzondering van het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied, dat rijk is aan dicht naaldhout. De vrij kritische soorten, zoals Groene Specht, Boomleeuwerik, Gekraagde Roodstaart en Roodborsttapuit hadden een beperkt voorkomen, wat te maken heeft met relatief besloten karakter van de Kaapse Bossen. Waar relatief veel open (halfopen) terrein is te vinden, zoals bij het schraalgrasland en de tuin van de Ruitenberg zijn meer territoria van deze groep te vinden. Het voor deze groep geschikt ogende heideterreintje bij theehuis Helenaheuvel was relatief slecht bezet door deze groep, wat te maken zou kunnen hebben met het grote aantal bezoekers aan dit terreintje.

De laatste jaren zijn in de Kaapse Bossen door dunningen in bosvakken verspreid over het gebied kleine open plekken gemaakt. Deze zijn voor de meeste soorten van deze groep te klein en geïsoleerd gelegen in besloten bos. Soorten die ook in open bos kunnen voorkomen, zoals de Boompieper wist hiervan wel te profiteren. Indien voldoende groot (zon beschenen) kunnen ze mogelijk betere omstandigheden opleveren voor invertebraten als bosmieren en daarmee voedselplaatsen voor soorten als Groene Specht en Zwarte Specht.

Als het bevorderen van het voorkomen van deze groep een beheersdoelstelling is zijn meer

Foto 4.5. Één van de kleine open plekken in de Kaapse Bossen.

Foto 4.6. (rechtsboven) Bos met handhaving van staande en liggende dode berken is gunstig voor vertegenwoordigers van de Grote Bonte Spechtgroep.

Foto 4.7. (rechtsonder) Door voedselzoekende Zwarte Specht bewerkte boomstam.

ingrijpende beheersingrepen nodig: aanleg van nieuwe of vergroting van bestaande open plekken (>1 ha) en het creëren van geleidelijke bosovergangen. Open terreintjes kunnen verbonden worden met open corridors. Hiervan kunnen ook andere soortgroepen als vlinders en herpetofauna profiteren. Ook een soort als Houtsnip zou hiervan kunnen profiteren, evenals de Nachtzwaluw, die de afgelopen decennia niet in het gebied is vastgesteld.

APPELVINGKROEP – soorten opgaande loofbos

Deze groep omvat soorten van bos met opgaande loofbomen hoger dan 10m. De holenbroeders zijn ondergebracht in een aparte groep: Kleine Bonte Spechtgroep. Ondanks het relatief kleine areaal loofhout in de Kaapse Bossen had deze groep er in 2011 een grote verspreiding en werden vertegenwoordigers van deze groep ook vastgesteld in oudere naaldhoutpercelen, vaak met loofhout bijmenging. De condities in de Kaapse Bossen waren in 2011 goed voor deze groep. Alleen de Houtsnip is vrij zeldzaam in de Kaapse Bossen (en ook elders op de Heuvelrug). Deze soort prefereert bossen met een humusrijke bodem en met veel open plekken/randen, wat schaars is in de Kaapse Bossen.

KLEINE BONTE SPECHTgroep – holenbroeders opgaand loofbos

Deze holenbroeders van opgaand loofbos waren in 2011 in de Kaapse Bossen ook in gevarieerde naaldhoutopstanden vertegenwoordigd en ontbraken eigenlijk alleen in naaldhoutmonocultures arm aan holen. De kritischere soorten van deze groep, met name de Kleine Bonte Specht kwam voor in vrij lage dichtheden, die wel gebruikelijk zijn voor dit soort bossen. De soort prefereert oudere gevarieerde loofbossen, vooral berk (zacht hout) is een populaire nestboom. Dit habitat komt relatief weinig voor in

de Kaapse Bossen.

GROTE BONTE SPECHTgroep – holenbroeders loof- en naaldhout

Deze groep bestaat uit holenbroeders met een bredere voorkeur voor zowel loof- als naaldbomen. De grootste dichtheden werden bereikt in bossen met veel staand loofhout. Monotone, dichte naaldhoutopstanden zoals op de Hoogstraat ten oosten van de Bonte Vlucht waren arm aan soorten van deze groep. Vertegenwoordigers van deze groep zijn gebaat bij de handhaving van staand dood hout, zoals berken voor zowel nest- als foerageermogelijkheden, voor het laatstgenoemde ook liggend dood hout.

BOOMKLEVERGROEP – *holenbroeders oud loofhout*

Voor deze groep is de aanwezigheid van dikke loofbomen van belang. De dichtheid van deze groep in 2010 was hoog voor bossen op de Heuvelrug. De verspreidingskaart laat duidelijke clusters zien in oude beukenvakken, zoals het bosreservaat ten noorden van de Kaap en langs oude beukenlanen. Beuken zijn de voornaamste boomsoort met dikke stammen in het gebied, waarin bovendien relatief makkelijk gaten ontstaan door inrotting of door hakwerk van Zwarte Spechten.

HAVIKGROEP – *roofvogels*

Dit zijn roofvogels aangevuld met Raaf, die voorkomen in uitgestrekte bossen, maar voor het foerageren een voorkeur hebben voor een afwisseling van bos en open gebied. Soorten van deze groep werden verspreid over het onderzoeksgebied vastgesteld met nesten in verschillende bostypen: oudere naaldhout opstanden voor Buizerd en Havik en dicht jong naaldhout voor Sperwer. Het aantal territoria in 2011 van de Buizerd was klein. Slechts één paar had een nest en de overige aanwezige vogels waren niet territoriaal. Het voorkomen van vertegenwoordigers van deze groep wordt mede bepaald door de omstandigheden in omliggend gebied (voedsel). Nesthabitat lijkt voor de vertegenwoordigers van deze groep voldoende aanwezig (opgaand bos voor Buizerd en Havik). De Sperwer broedt voornamelijk in dichte jong naaldhout (foto 4.1). De beschikbaarheid hiervan zal in de Kaapse Bossen door bosveroudering vermoedelijk afnemen. Doorgaans worden boskavels na dunning niet meer gebruikt om te nestelen. De Wespandief werd niet broedend in het gebied vastgesteld, maar wel foeragerend. Voor goede foerageeromstandigheden zou de soort zijn gebaat bij zo min mogelijk ingrepen in dennenpercelen. Door stimulering van inheemse vegetatie door herhaalde dunningen in dennenpercelen, kan verdichting optreden van de struik-/tweede boomlaag, waardoor de Wespandief er niet uit de voeten kan (van Manen *et al.* 2011).

KRUISBEKGROEP - *naaldhoutbewoners*

Deze naaldhoutbewoners kwamen in 2011 verspreid over de Kaapse Bossen voor, met de grootste aantallen in oudere sparrenopstanden. De vrij kritische Vuurgoudhaan en Kruisbek zijn volledig aan dit type bos gebonden. Grove dennenopstanden en jong naaldhoutopstanden zijn beduidend minder populair bij vertegenwoordigers van deze groep. Met name op de zandgronden van Midden-Nederland is een sprake van een forse afname van naaldhoutsoorten als Kuifmees en Zwarte Mees. Het is aannemelijk dat de trend in bosbeheer tot omvorming van naaldbossen in bos met inheemse loofhoutsoorten, deze vogelsoorten niet in de kaart speelt, naast drukfactoren van buitenaf als stikstofbelasting (SOVON 2011).

RODE LIJSTSOORTEN

De drie Rode lijstsoorten Groene Specht, Matkop en Grauwe Vliegenvanger kwamen in 2010 verspreid voor over de Kaapse Bossen. Ze bezetten dan ook verschillende habitats. Zie voor verder toelichtingen op hun voorkomen de soortbesprekingen in paragraaf 4.2.

5. Evaluatie en conclusies

In het voorjaar en de zomer van 2011 werd de Kaapse Bossen vlakdekkend gekarteerd op alle aanwezige broedvogels. Er werden 47 soorten vastgesteld, waaronder drie Rode lijstsoorten: Groene Specht, Grauwe Vliegenvanger en Matkop. Twee landelijk gezien schaarse soorten Wespandief en Raaf kwamen wel in het gebied voor, maar broedden er niet. De broedvogelbevolking wordt gedomineerd door soorten van opgaand bos. Soorten van open terrein en randmilieus in bossen waren

relatief schaars. Het aanbod van deze terreinen is dan ook klein. Vooral tussen de Helenaheuvel en de Ruitberg, een gebied met gevarieerd bos met relatief veel oude beukenlanen, bereikten soorten van opgaand bos zoals Bosuil, Grote Bonte Specht, Boomklever en Appelvink hoge dichtheden. Verder was Fluiter in 2011 opvallend talrijk. Soorten die in 2011 opvallend schaars waren zijn Buizerd en Matkop. Ransuil was zelfs afwezig.

Literatuur

VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (red.) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.

VAN DEN BIJTEL H.J.V. 1996. Broedvogels van de Kaapse Bossen in 1995. Bureau H.J.V. van den Bijtel, Driebergen.

VAN DEN BIJTEL H.J.V. 2006. Broedvogels van de Kaapse Bossen in 2005. Beopublicatie 200619, van den Bijtel ecologisch onderzoek, Driebergen-Rijsenburg.

VAN DIJK A.J & BOELE A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland.

VAN KLEUNEN A. 2005. Broedvogels van Boswachterij Leersum in 2005. SOVON-inventarisatierapport 2005/23. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

VAN MANEN W., VAN DIERMEN J., VAN RIJN S. & VAN GENEIJGEN P. 2011. Ecologie van de Wespindief *Pernis apivorus* op de Veluwe in 2008-2010, populatie, broedbiologie, habitatgebruik en voedsel. Natura 2000 rapport, Provincie Gelderland Arnhem NL / stichting Boomtop www.boomtop.org Assen NL

SIERDSEMA H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van natuurterreinen. Staatsbosbeheerrapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. Staatsbosbeheer/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.

SOVON 2011. Vogelbalans thema bos. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlagen

Bijlage 1. Bezoekdata en –tijden

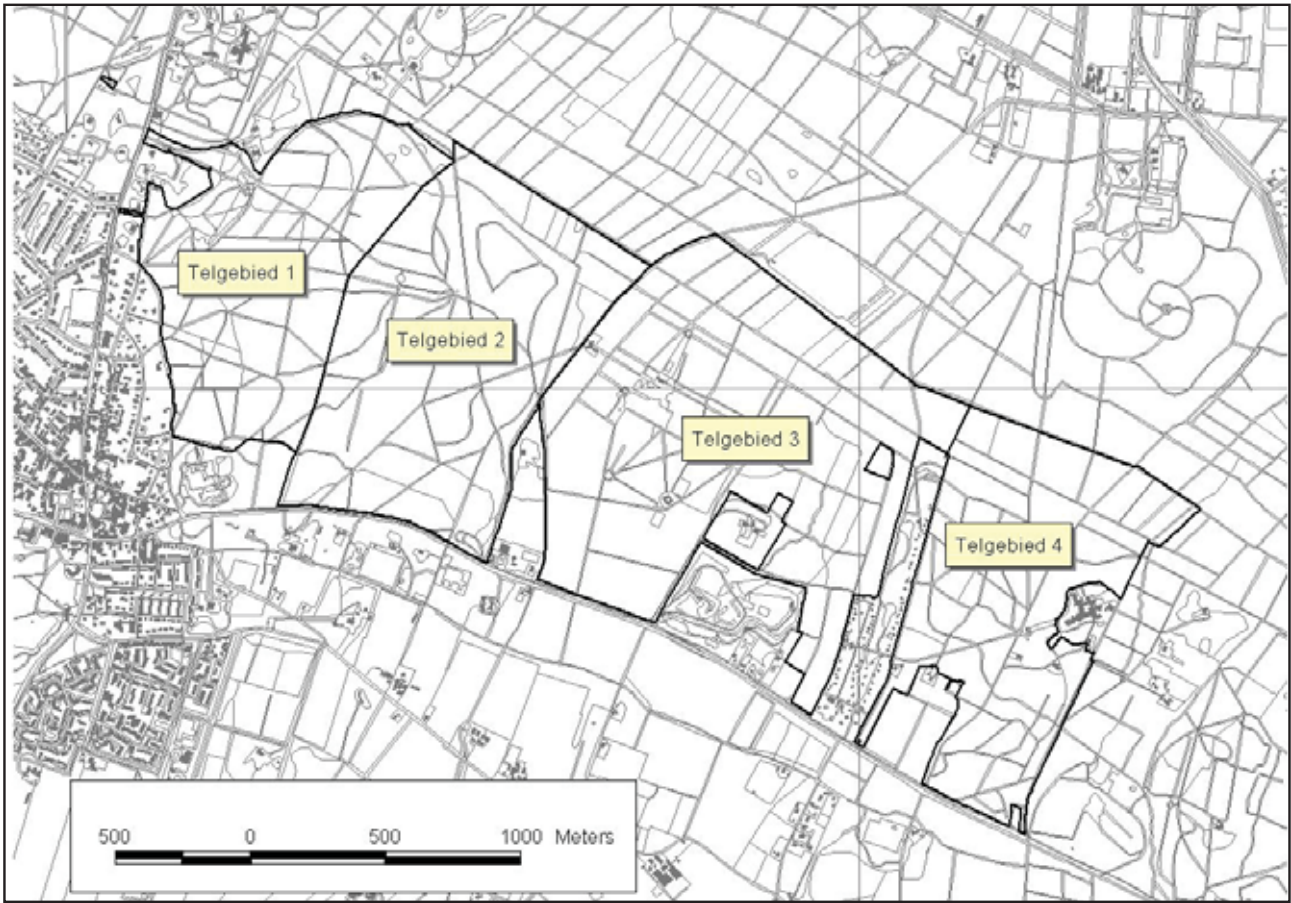
Bijlage 2. Ecologische groepen en Rode lijstsoorten

Bijlage 3. Soortkaarten territoria

Bijlage 4. Vergelijking broedvogelaantallen 2011 met inventarisaties 2005 en 1995

Bijlage 1. Bezoekdata en –tijden

Ronde	deelgebied	datum	begintijd	eindtijd	bezoekduur
ochtendbezoek 1	1+2 (zuid)	8-3	7:00	10:55	3:55
nachtbezoek	1+2	12-3	5:15	6:30	1:15
ochtendbezoek 1	1+2 (noord)	12-3	6:30	10:05	3:35
nachtbezoek	1+2	16-3	4:30	6:30	2:00
ochtendbezoek 1	3	16-3	6:30	10:30	4:00
ochtendbezoek 1	4	19-3	6:45	10:00	3:15
nachtbezoek	3	29-3	5:30	6:50	1:20
ochtendbezoek 2	1	29-3	7:00	10:30	3:30
ochtendbezoek 2	2	2-4	6:45	10:25	3:40
nachtbezoek	4	6-4	4:45	6:30	1:45
ochtendbezoek 2	3	6-4	6:30	10:15	3:45
ochtendbezoek 2	4	9-4	6:40	9:55	3:15
ochtendbezoek 3	1	22-4	5:45	10:00	4:15
ochtendbezoek 3	2	24-4	6:30	10:45	4:15
ochtendbezoek 3	3	27-4	5:40	9:50	4:10
ochtendbezoek 3	4	30-4	5:40	9:40	4:00
ochtendbezoek 4	1	13-5	5:15	10:40	5:25
ochtendbezoek 4	2	18-5	5:10	9:33	4:23
ochtendbezoek 4	3	21-5	4:45	9:30	4:45
ochtendbezoek 4	4	26-5	4:45	8:30	3:45
nachtbezoek	3+4	3-6	22:00	23:30	1:30
nachtbezoek	1+2	4-6	22:00	23:30	1:30
ochtendbezoek 5	1	17-6	4:10	8:25	4:15
ochtendbezoek 5	2	20-6	4:20	7:35	3:15
ochtendbezoek 5	2	22-6	9:10	10:00	0:50
ochtendbezoek 5	3	22-6	4:30	9:10	4:40
ochtendbezoek 5	4	26-6	4:30	8:45	4:15
posten voor roofvogels op uitkijktoren		2-7	8:30	10:30	2:00
integrale globale gebiedsronde + posten op uitkijktoren		30-7	7:40	11:15	3:35
posten voor roofvogels op uitkijktoren		6-8	12:10	16:30	4:20

Telgebieten

Bijlage 2. Ecologische groepen en Rode lijstsoorten

Bosrandstruweelvogels

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Groene Specht	2	4
Boomleeuwerik	2	1
Boompieper	1	23
Heggenmus	1	23
Gekraagde Roodstaart	2	4
Roodborsttapuit	2	1
Tuinfluitier	1	2
Fitis	1	51
Zwarte Kraai	1	3
Groenling	2	4

Appelvinkgroep

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Houtsnip	2	2
Grote Lijster	2	7
Fluiter	2	13
Tjiftjaf	1	110
Appelvink	2	35

Boomklevergroep

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Holenduif	2	18
Bosuil	2	17
Boomklever	2	54

Grote Bonte Spechtgroep

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Groene Specht	2	4
Zwarte Specht	2	4
Grote Bonte Specht	2	70
Gekraagde Roodstaart	2	4
Boomkruiper	2	96

Havikgroep

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Havik	2	2
Sperwer	2	3
Buizerd	2	1

Kleine Bonte Spechtgroep

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Kleine Bonte Specht	3	5
Grauwe Vliegenvanger	2	21
Glanskop	2	39
Pimpelmees	1	144

Kruisbekgroep

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Goudhaan	1	103
Vuurgoudhaan	2	15
Kuifmees	1	29
Zwarte Mees	1	54
Kruisbek	2	2

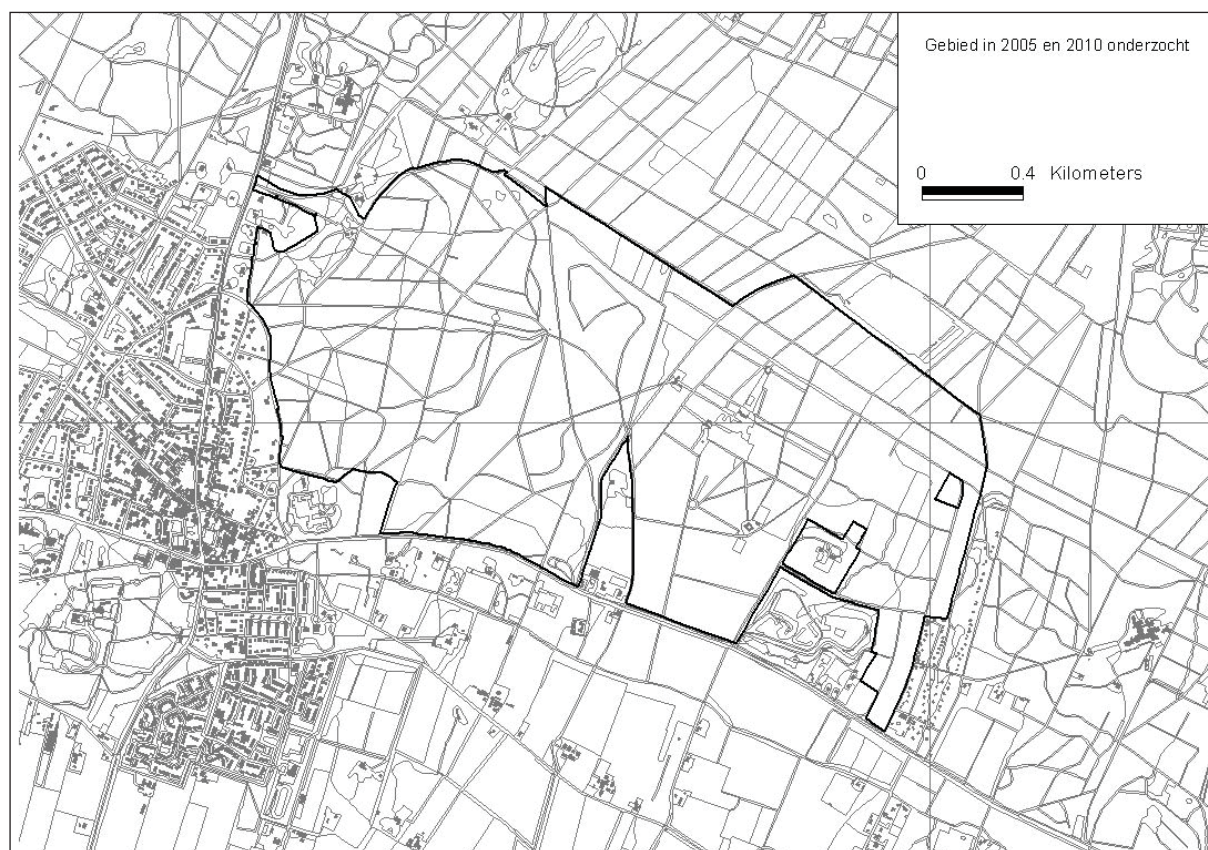

Rode lijstsoorten

Soortnaam	veeleisendheid	aantal territoria
Groene Specht	kwetsbaar	4
Grauwe Vliegenvanger	gevoelig	21
Matkop	gevoelig	6

Bijlage 3. Soortkaarten territoria.

Bijlage 4. Vergelijking broedvogelaantallen 2011 met inventarisaties 2005 en 1995.

In 2011 en 2005 en 1995 onderzochte gebied in de Kaapse Bossen (334 ha).

Vergelijking aantallen en dichtheden 1995, 2005 en 2011 van hierboven begrensd gebied in de Kaapse bossen. Ng = soort niet geteld. Zie voor verklaring verschillen toelichting paragraaf 4.3.

Bron data 1995: van den Bijtel (1996).

Bron data 2005: van den Bijtel (2006).

Soortnaam	aantal territoria			territorium dichtheid per 100 ha		
	1995	2005	2010	1995	2005	2010
Havik	2	2	2	0,6	0,6	0,6
Sperwer	2	3	2	0,6	0,9	0,6
Buizerd	4	5	1	1,2	1,5	0,3
Torenvalk	2	1	0	0,6	0,3	0,0
Houtsnip	1	0	1	0,3	0,0	0,3
Holenduif	35	28	15	10,5	8,4	4,5
Houtduif	ng	ng	24			7,2
Zomertortel	6	0	0	1,8		0,0
Bosuil	11	12	15	3,3	3,6	4,5
Ransuil	6	5	0	1,8	1,5	0,0
Groene Specht	6	6	2	1,8	1,8	0,6
Zwarte Specht	6	6	3	1,8	1,8	0,9
Grote Bonte Specht	89	90	56	26,7	27,0	16,8
Kleine Bonte Specht	12	22	3	3,6	6,6	0,9
Boomleeuwerik	3	0	1	0,9	0,0	0,3
Boompieper	76	44	23	22,8	13,2	6,9
Witte Kwikstaart	ng	ng	1			0,3
Winterkoning	ng	ng	107			32,1

vervolg tabel bijlage 4

Soortnaam	aantal territoria			territorium dichtheid per 100 ha		
	1995	2005	2010	1995	2005	2010
Heggenmus	ng	ng	13			3,9
Roodborst	ng	ng	185			55,5
Gekraagde Roodstaart	10	8	4	3,0	2,4	1,2
Roodborsttapuit	0	0	1	0,0	0,0	0,3
Merel	ng	ng	106			31,8
Zanglijster	ng	ng	22			6,6
Grote Lijster	29	36	6	8,7	10,8	1,8
Grasmus	1	0	0	0,3		0,0
Tuinfluit	ng	ng	2			0,6
Zwartkop	ng	ng	86			25,8
Fluiter	10	7	11	3,0	2,1	3,3
Tjiftjaf	ng	ng	76			22,8
Fitis	ng	ng	37			11,1
Goudhaan	ng	ng	76			22,8
Vuurgoudhaan	19	44	9	5,7	13,2	2,7
Grauwe Vliegenvanger	76	69	16	22,8	20,7	4,8
Bonte Vliegenvanger	5	21	10	1,5	6,3	3,0
Staartmees	ng	ng	14			4,2
Glanskop	33	49	29	9,9	14,7	8,7
Matkop	20	18	5	6,0	5,4	1,5
Kuifmees	153	152	21	45,9	45,6	6,3
Zwarte Mees	81	104	42	24,3	31,2	12,6
Pimpelmees	ng	ng	108			32,4
Koolmees	ng	ng	125			37,5
Boomklever	53	88	43	15,9	26,4	12,9
Boomkruiper	ng	ng	77			23,1
Wielewaal	2	0	0	0,6		0,0
Gaai	ng	ng	13			3,9
Zwarte Kraai	ng	ng	2			0,6
Raaf	2	0	0	0,6		0,0
Spreeuw	11	14	0	3,3	4,2	0,0
Vink	ng	ng	213			63,8
Groenling	6	13	4	1,8	3,9	1,2
Putter	3	7	0	0,9	2,1	0,0
Sijs	1	2	0	0,3	0,6	0,0
Kneu	4	1	0	1,2	0,3	0,0
Barmsijs	1	0	0	0,3	0,0	0,0
Kruisbek	0	8	0	0,0	2,4	0,0
Goudvink	39	96	16	11,7	28,8	4,8
Appelvink	63	91	28	18,9	27,3	8,4
Geelgors	2	0	0	0,6	0,0	0,0
Rietgors	1	0	0	0,3	0,0	0,0

SOVON Vogelonderzoek Nederland

Natuurplaza (gebouw Mercator 3)
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 741 04 10

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

In het voorjaar en zomer van 2011 is het natuurgebied De Kaapse Bossen (426 ha), in beheer bij en eigendom van Natuurmonumenten, ten behoeve van een interne kwaliteitscontrole geïnventariseerd op broedvogels. De inventarisatie werd uitgevoerd door SOVON Vogelonderzoek Nederland en betrof een basiskartering van alle soorten broedvogels. In dit rapport worden de resultaten van deze inventarisatie besproken.

In de Kaapse Bossen werden in 2011 in totaal 2213 territoria verdeeld over 47 soorten broedvogels vastgesteld. Hieronder bevonden zich drie soorten van de Rode Lijst: Groene Specht, Matkop en Grauwe Vliegenvanger. De talrijkste soort was Vink met 293 territoria, gevolgd door Roodborst (246 terr.) en Koolmees (162 terr.).